

Bøjet over fagforeningsprotokollerne

af Morten Thing

[*Kampen om sjælene, sessionsindlæg 1. del, 4. nordiske Arbejderkulturkonference 1992, Center for Arbejderkulturstudier, Kbh. 1992, s. 13-17.*]

Én af de typer kilder, som i arkiverne er virkelig omfattende, er lokale fagforeningsprotokoller. I hvert fald i Danmark. For masser af fagforeninger eksisterer ubrudte rækker af protokoller i 100-120 år. For den enkelte fagforening drejer det sig om tusindvis af håndskrevne sider.

Det ville være forkert at sige, at det udgør et uudnyttet kildemateriale, for mange fagforeningshistorier hviler jo netop på disse protokoller. Men har vi forstået dem? Jeg mener: har vi ikke været tilbøjelige til at læse dem i førnutid, dvs. se den tidlige fagforening som et forstadium til den færdigt udviklede fagforening? Hvis jeg skal dømme ud fra mig selv, så mente jeg da, at jeg i en vis forstand allerede vidste, hvad der stod i de protokoller. Ikke konkret naturligvis, men principielt.

Men det var altså før jeg havde andet end slået op i protokoller for at checke bestemte sagforhold.

I de sidste mange måneder har jeg imidlertid systematisk skullet læse mig igennem Blikkerslagernes fagforening af 1873's protokoller. Det er den københavnske blikkenslagerfagforening, og dens samling af protokoller skal nok nærme sig de 10.000 sider i håndskrift. For den senere del er protokolformatet i folio, for det tidlige periode i kvart. Det *er* et stort arbejde.

Frem for alt er det imidlertid et spændende arbejde og selvom jeg langt fra er færdig, hverken med arbejdet eller med at tænke mig om, vil jeg prøve at formulere nogle af de tanker, jeg har gjort mig under læsningen.

Dannelsen af fagforeningen fandt sted i bevægelsens barndom. Ifølge Henry Bruuns oversigt¹ over den tidlige fagforeningshistorie er den nr. 21. En fagforening kan vi forstå på den måde, at de er et forsøg på at organisere et monopol på en bestemt type arbejdskraft med henblik på at tvinge arbejdskraftkøberne, nemlig blikkerslagermestrene og blikvarefabrikanterne, til at købe til en pris, som blikkenslagerne kan leve af. Vi ser altså især fagforeningens funktion ud fra dens økonomiske funktion. Og det er naturligvis en vigtig side, ja fagforeningens grundfunktion. Men for det første så datidens fagforeningsgrundlæggere ikke sagen så begrænset, men udvidede perspektivet til strategien: det, som det gjaldt om, var kampen for socialismen. Og for det andet, så går der en hel del år og nogle afgørende og tabte strejker før denne grundfunktion kan udfoldes i form af indgåede overenskomster.

Man kunne heroverfor pege på to andre vigtige funktioner, nemlig den faglige identitet og demokratifunktionen.

1. Faglig identitet.

Efter opløsningen af blikkenslagerlauget i 1862 - efter næringsfriheden var indført i 1857 - fortsatte mestrene i et mesterlaug, som med tiden blev til arbejdsgiverforeningen for blikkenslagermestrene. Svendene opretter en svendeforening, hvis formål er at fungere som sygekasse. Denne forening har åbenbart ikke mulighed for at fungere som fagforening - altså ramme om salg af arbejdskraft - for under det store grundlæggelsesboom i 1870'ernes begyndelse grundlægges Blikkenslagernes fagforening af 1873.

I perioden op til århundredskiftet udfordres blikkenslagernes faglige identitet af to

¹. Henry Bruun: *Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900*, Kbh. 1938.

forhold i den tekniske udvikling. For det første overtager blikvarefabrikker en del af det såkaldte 'værkstedarbejde', dvs. forarbejdning af husgeråd, legetøj og andre blikvarer, som med fordel kan laves helt eller delvis på maskine. Blikvarefabrikkerne ansætter ufaglærte kvinder til at passe maskinerne. For det andet udfordres blikkenslagerne af den tekniske udvikling gennem dens ændring i de typer arbejde, der faldt under faget. Oprindeligt var det *pladearbejdet*, der var det centrale i faget. Det førte til forarbejdning af blikting, til blik- og kobberør til tagrender og nedløbsrør og til tagarbejde. Det sidste fordi zinktage en overgang var en billig og brugt form for tagdækning. Men også kobber-, bly-, blik- og skifertage var blikkenslagerarbejde. Det store nye område kom imidlertid med gasrørene, med vandrørene og med hele sanitetsområdet (WC og faldrør).

Blikkenslagerne reagerede negativt på ændringer i fagområdets strukturering. I stedet for at organisere de ufaglærte kvinder forsøgte de den strategi at holde dem ude fra faget. Da tagarbejdet blev udvidet med tjæreappet overlod blikkenslagerne dette til ufaglærte og til tømmerne, fordi de ikke anså det for at være blikkenslagerarbejde. Og i begyndelsen reagerede man også negativt på rør- og sanitetsarbejde, så negativt, at der dannedes en særlig fagforening af Gas- og sanitetsarbejdere.

Disse negative holdninger er naturligvis udtryk for en faglig konservatisme, som kendes fra mange fag og som koster i muligheder på arbejdsmarkedet. Men det er omvendt også et udtryk for at fagforeningen opfylder et dybtgående behov hos blikkenslagerne - og andre faglærte - for at organisere sig omkring netop den *faglige identitet*. Først langsomt tilpasses denne til arbejdsmarkedets krav på fleksibilitet. Den store læremester synes her arbejdsledelsen og lønpresset at være.

2. Demokratifunktionen

Det forekommer mig imidlertid, at langt det vigtigste aspekt udover monopolet på salg af en bestemt type arbejdskraft er det, at arbejderne gennem fagforeningen i praksis lærer demokratiet at kende og herigennem foregriber den integration i det politiske samfund, som Socialdemokratiet siden bliver murbrækker for.

En meget stor del af arbejderne i Danmark have ikke stemmeret før valgloven til kommuner blev ændret i 1908 og grundloven blev ændret i 1915. Indtil da var der privilegeret valgret. F.eks. skulle man have over 1000 kr. i skattepligtig indkomst for at kunne stemme. Helt frem til efter århundredskiftet var der mange blikkenslagere, der ikke opfyldte dette krav.

Fagforeningen var en organisationsform, hvor alle fundamentalt var sat lige indenfor den afgrænsning som 'faget' udgjorde. For at fagforeningen kunne fungere måtte arbejderne lære sig at holde et møde med dirigent og dagsorden, de måtte lære sig at lave love og forretningsorden, de måtte lære sig at vælge og blive valgt, de måtte tage sig af foreningens finansielle spørgsmål.

Protokollerne er i sig selv et led i denne proces. Dette at generalforsamlinger og bestyrelsesmøder skulle refereres er et vigtigt led i etableringen af både *en lokal offentlighed* og *en ledelse*. Begge dele er helt grundlæggende i demokratiet.

Den lokale offentlighed bestod i begyndelsen kun af generalforsamlingen og medlemsmødet, men blev siden udvidet med - da forbundet kom - kongressen og medlemsbladet. Denne lokale offentlighed var karakteriseret af en helt anden radikal demokratiopfattelse end samfundets, fordi fagforeningen jo ikke indebar nogen klassesdeling. Stemningen på generalforsamlingen kunne være både hård og munter. Den leder der ikke kunne stå distancen med tilråb, grove insinuationer, fulderikker osv. kunne godt give op.

På den anden side var generalforsamlingen adskilt fra arbejdslivet ved en række træk. Vigtigst var det vel, at man trak i søndagstøjet med habit, slips og hat. Jakkesættet og

slipset faldt først i slutningen af 60'erne. Denne iagttagelse af 'formerne', dvs. skift i kulturel stilart, gjaldt også referatet af generalforsamlingen og i det hele taget fagforeningens udadvendte sprog.

Sproget i referaterne er en stilart som står i gæld til såvel stilskrivning i skolerne, artikler i aviserne som offentligt kancellisprog. Det adskiller sig dybtgående fra det talesprog, som kun slår igennem enkelte gange i anførselstegn eller når referenten pludselig forglemmer sig. Man kan gennem disse 'huller' i referatet ligesom høre et svagt ekko af det sprog, der blev brugt på generalforsamlingen.

Dette at kunne referere var en sortekunst for mange. Derfor var en referent ofte en genganger i årevis. Én af dem har 25 års jubilæum som referent. Men selv disse garvede referenter lavede sproglige 'huller' i teksten, hvorigennem man kan høre det noget mere saftige sprog, der er blevet brugt på generalforsamlingen. Og selv de garvede referenter har svært ved at leve op til den gængse retskrivning. Et ord som *lockout* bliver så at sige aldrig stavet rigtigt. Men det er helt ligegyldigt: dem, der skulle høre referatet læst højt på næste generalforsamling, forstod det udmærket. Og jeg gætter på, at de har forstået at værdsætte referentens kunstneriske talenter, når de gennem den formfuldendte sprogdragt genkendte den sproglige tumult fra sidste møde. De forstod at værdsætte den kendsgerning at en skidefuld kollega blev omtalt som tørstig.

På generalforsamlingen valgtes repræsentanter til en lang række funktioner i forhold til mestrene og det omgivende samfund, fra formand til fanebærer. Det var meget vigtigt med disse valg. Formanden skulle sammen med sin bestyrelse omsætte den fælles opfattelse af interesser i handling. Og kassereren skulle forvalte foreningens i begyndelsen fattige, men efterhånden stærkt stigende økonomiske resurser. Det har været en overmenneskelig fristelse for mange at bruge lidt for mange af de betroede midler. Selvom det aldrig bliver omtalt i festskrifterne er protokollerne rige på eksempler på, at det gik galt. Fra små posteringsfejl i den svære regnskabskunst til store svindelnumre med forfalskede bilag, underskriftfalsk og efterlavede stempler. Fra den blotte afsættelse over udsmidningen af fagforeningen til anmeldelse til politiet og dom ved domstolene. Det er forhold, der kendes i alle fag.

Man kunne sige, at fristelsen til at tage af kassen hang sammen med det fattige liv, mange arbejdere levede. Man kunne også sige, at det hang sammen med en latent konflikt, som lå i, at der udskilte sig en ledelse med en stor stabilitet og som sad i længere tid, dvs. 5-25 år. Dele af denne ledelse, først kassereren og formanden, modtager honorar for deres arbejde, siden hen regulær løn. Dermed holder de op med at dele arbejdsvilkår med deres medlemmer. Og hermed følger ofte også lysten til at blive værdsat som leder og dermed noget andet end f.eks. en almindelig bliktud.

Hvorom alting er, så indgår hele denne fagforeningskultur i en demokratiseringsproces, hvorigennem arbejderne lærer sig, hvad demokrati er. I Danmark plejer man altid at fremhæve bøndernes andelsbevægelse som noget fundamentalt ved det danske demokrati, noget som adskiller det fra det franske eller engelske. Men man overser, at opbygningen af den socialdemokratiske ledede velfærdsstat, som tog sin spæde begyndelse i 30'erne, hviler på det demokrati, som blev opbygget i byernes fagforeninger. Det var oprindeligt mere radikalt end det parlamentariske, men arbejderbefolkningen var allerede i 2-3 generationer opøvet i det inden velfærdsstaten. Den høje organisationsprocent vi altid har haft i Danmark og som adskiller Danmark og Norden fra resten af Europa er måske sammen med denne fagforeningskultur det helt fundamentale i en særlig, folkelig demokratiopfattelse.

Der er naturligvis forskelle grundet også i forskellige historier mellem de nordiske lande, men også mellem fagforeningernes forskellige historie.

Det er således karakteristisk, at den svenske Bleck- och Plåtslågare fagforening i

Göteborg grundlægges af den københavnske fagforening. Hele processen frem til dannelsen af et svensk forbund følges nøje og understøttes økonomisk fra København. Svenske blikkenslagere kan uden videre optages i den københavnske fagforening og omvendt. Der er næppe tvivl om, at i denne proces overføres en række danske erfaringer til de anderledes svenske forhold. Grundlaget for denne danske systemeksport lå formentlig i den kendsgerning at Sydsverige og København udgjorde et relativt integreret arbejdsmarked. Allerede Kristiania i Norge lå længere væk og et forslag om et fællesskandinavisk forbund falder, formentlig på de forskelle mellem Danmark, Norge og Sverige, som historien overleverede, f.eks. de meget forskellige autoritetsforhold.

Bøjet over fagforeningsprotokollernes tusinder af håndskrevne sider har det spørgsmål langsomt taget form i mit hoved: har vi i for høj grad taget fagforeningen for givet som *funktion*. Har vi dermed overset en række andre sider af den. Har vi retrospektivt tildelt arbejderpartierne for stor en rolle. Har vi faktisk *forstået* fagforeningernes historiske udvikling og særpræg? Eller har vi måske kun set dem med nutidens, dvs. den tilblevne fagforenings øjne?